

LIBRI GEDANENSES XXXV

KRYSTYNA JACKOWSKA

RYTOWANY WIDOK WNEŹRZA
BIBLIOTHECA SENATUS GEDANENSIS
Z 1687 ROKU JAKO PRZYCZYNEK
DO DYSKUSJI O POCZĄTKACH
BIBLIOTEKI GDAŃSKIEJ

Abstrakt. Rytowany widok wnętrza Biblioteki Rady Miasta Gdańska został wykonany w 1687 roku, podobnie jak 56 innych rycin obrazujących miasto w dziele Reinholda Curiciego *Der Stadt Dantzig historische Beschreibung* (Amsterdam i Gdańsk 1687). Autorka przeanalizowała widok pod względem stylistycznym, warsztatowym oraz ikonograficznym. Sięgając do roku 1596, przedstawiła okoliczności ówczesnego powołania Biblioteki Rady Miasta w jej pierwotnej lokalizacji, odwołując się do sytuacji politycznej w Rzeczypospolitej po wstąpieniu na tron Zygmunta III Wazy, zwolennika kontrreformacji wymierzonej w protestancki Gdańsk. Rozpatrując walory artystyczne widoku wnętrza Biblioteki, podkreśliła odpowiednie decorum, dzięki któremu analizowana rycina odróżnia się od pozostałych ilustracji wymienionego dzieła Curiciego. Zdaniem autorki, wynikało to z chęci podkreślenia przez władze miasta roli, jaką spełniało wychowanie, edukacja i nauka w rozwoju Gdańska. To przesłanie wyrażone zostało w konwencji barokizującej i alegoryzującej obraz nauki. Ta intencja odróżnia widok wnętrza Biblioteki od pozostałych realistycznych widoków budowli, fragmentów miasta oraz podmiejskich okolic Gdańska.

Słowa kluczowe: Biblioteka Rady Miasta Gdańska, widok wnętrza Biblioteki Rady Miasta, Andreas Stech (1635–1697), obraz nauki w oczach władz Gdańska

W 1687 roku Rada Miasta Gdańska, na czele z urzędującym burmistrzem Gabrielem Schumannem oraz pozostałymi trzema burmistrzami: Constantinem Ferberem, Danielem Proitem oraz Christianem Schroederem¹, ostatecznie wydała zgodę na druk pozostającej od czterdziestu pięciu lat w rękopisie książki autorstwa zmarłego sekretarza miejskiego Reinholda Curiciego pod tytułem *Der Stadt*

¹ J. Zdrenka, *Urzednicy miejscy Gdańska w latach 1342–1792, 1807–1814 (Biogramy)*, Gdańsk 2008, s. 127.

*Dantzig historische Beschreibung (Historyczny opis miasta Gdańska)*². Ta sama Rada przyznała 100 talarów na stosowne zilustrowanie tego dzieła i w tym celu zwróciła się do budowniczego miejskiego Petera Willera³ o wykonanie rysunków, które miałyby stanowić wzory do rytowania płyt i wykonania rycin. Ostatecznie książka Curiciego została wzbogacona 57 ilustracjami występującymi w różnej konfiguracji⁴. W technice akwaforty wykonano 50 płyt, w tym wszystkie 49 kompozycje architektoniczne i urbanistyczne⁵, a w technice mieszanej miedziorytu i akwaforty – siedem, czyli frontispis dzieła, portrety Reinholda Curiciego i Bratholomäusa Keckermanna, widok Kaplicy Królewskiej oraz wnętrza Biblioteki Rady Miasta (ten ostatni na podstawie rysunku Andreasa Stecha) a także herb Gdańska i alegoryczną scenę walki dwóch orłów⁶.

Należy założyć znaczący wpływ Rady Miasta na ustalanie zakresu tematyki rysunków zleconych Peterowi Willerowi oraz zasad kompozycji i prezentacji wybranych obiektów. Wskazuje na to np. znany tryb analogicznego postępowania w stosunku do Aegidiusa Dickmanna i jego widoków Gdańska⁷. Można jednak przypuszczać, że Willer, jako rysownik wielu projektów budowlanych w mieście, cieszył się dobrą opinią oraz pewnym zakresem zaufania Rady. Dlatego też powierzono mu zadanie zobrazowania w technice rysunku miejskich budowli świeckich i kościelnych oraz najbliższych terenów podmiejskich Gdańska. Do przedstawień zaliczających się do tej pierwszej grupy tematów należą dwie akwaforty wykonane według rysunków Willera, a ukazujące zespół zabudowań pofranciszkańskich położonych na Starym Przedmieściu⁸.

² Z. Nowak, *Reinhold Curicke i jego dzieło na tle historiografii gdańskiej XIV–XVII wieku*, [w:] *Dyament w koronie*, M. Babnis, J. Kukliński, Z. Nowak, J. K. Sawicki, Gdańsk 1997, s. 288–350.

³ E. Bahr, *Willer Peter*, [w:] *Altpreussische Biographie*, Bd. 2, hrsg. v. Ch. Kröllmann, frtg. v. K. Forstreuter, F. Gause, Marburg/Lahn 1969, s. 807–808; H. Penner, *Peter Willer. Ein mennonitischer Baumeister und Kupferstecher in Danzig des 17. Jahrhundert*, „Mennonitische Geschichtsblätter”, N.F., Jg. 27, Nr. 22 (1970), s. 50–54; G. Cuny, *Danzigs Kunst und Kultur im 16. und 17. Jahrhunderts*, Frankfurt am Main 1910, s. 62.

⁴ Wielkie folia wymagające składania kart, ryciny całostronicowe oraz umieszczane pośród tekstu, których jest najwięcej. Zastrzec należy, że Peter Willer był autorem rysunków o tematyce architektonicznej i urbanistycznej, ale nie ich rytownikiem.

⁵ Na 50. rycinie znajduje się odwzorowanie medalu wybitego z okazji zniesienia szwedzkiej okupacji twierdzy Głowa Gdańska w 1659 roku.

⁶ Niestety, większość autorów odwołujących się do wyposażenia ikonograficznego *Historycznego opisu miasta Gdańska* nie wyróżnia poszczególnych technik rytowania w metalu, poprzestając na ogólnym określeniu: miedziorytu. Tymczasem powszechne stosowanie techniki akwaforty do przedstawiania obiektów architektonicznych w siedemnastowiecznych północnych Niderlandach wskazuje, że rytowanie większości płyt do książki Reinholda Curiciego miało miejsce w Republice Zjednoczonych Prowincji. Dotąd nie znamy autorów wzorów rysunkowych i rytowników wymienionych sześciu przedstawień wykonanych w technice mieszanej.

⁷ K. Jackowska, *IkonoGRAFIA Zielonej Bramy w Gdańsku*, [w:] *Zielona Brama w Gdańsku*, red. J. Pałubiński, Gdańsk 2004, s. 39 (tam wcześniejsza literatura).

⁸ R. Curicke, *Der Stadt Dantzig historische Beschreibung*, Amsterdam–Dantzig 1686, il. na s. 334 i po s. 340.

W 1555 roku ostatni gwardian zakonu franciszkanów, o. Johann Rollaw, zdecydował o przekazaniu całego zespołu klasztornego wraz z kościołem św. Trójcy Radzie Miasta z przeznaczeniem na działalność edukacyjną, zabezpieczając dla siebie i współbraci prawo zamieszkania w klasztorze do końca życia. Jednak gdy rok później Rollaw zmarł, pozostali zakonnicy zrezygnowali ze swoich uprawnień i wyjechali z Gdańska (ostatni franciszkanin zmarł w opactwie cystersów w Oliwie w 1570 roku). Wówczas Rada zabezpieczyła przekazane miastu ruchomości, w tym depozyt 1054 rękopisów i książek⁹. Równocześnie w Gdańsku następowało umocnienie obrządku reformacyjnego. 4 kwietnia 1557 roku miasto otrzymało przywilej wydany przez króla Zygmunta II Augusta, dopuszczający odprawianie nabożeństw w rycie protestanckim wraz z udzielaniem komunii pod dwiema postaciami¹⁰. Wkrótce potem zespół zabudowań pofranciszkańskich stał się siedzibą powstałego w 1558 roku Gdańskiego Gimnazjum (Akademickiego)¹¹ a później także Biblioteki Rady Miasta Gdańska.

Pierwsza rycina, zamieszczona w tekście *Historycznego opisu miasta Gdańska*, pokazuje zespół pofranciszkański od południowego zachodu, w ujęciu z korony biegnących w jego pobliżu wałów fortyfikacyjnych pochodzących z połowy XVII wieku (il. 1)¹². Z tego powodu siedziba Gimnazjum i Biblioteki ukazana została w pewnym oddaleniu, a przede wszystkim z góry, co zabudowie klasztornej odebrało nieco wysokości oraz monumentalności. Jest to zatem bardziej rodzajowe, aniżeli prestiżowe ukazanie obiektu mieszczącego najważniejszy w Gdańsku kompleks szkolny z pomieszczeniami mieszkalnymi dla nauczycieli i internatem dla uczniów oraz przyległymi kościołami: św. Trójcy i św. Anny. Takie swobodne w wymowie ujęcie w znacznym stopniu zrównoważyła druga rycina, formatu folio, pokazująca rzut poziomy pierwszej kondygnacji (przyziemia) całego zespołu pofranciszkańskiego z Gdańskim Gimnazjum, nazwanym – co ważne – *Gymnasium cum Templis adjunctis (Gimnazjum z przyległymi kościołami)* oraz z Biblioteką Rady Miasta Gdańska (il. 2)¹³.

⁹ P. Simson, *Geschichte der Stadt Danzig*, Bd. 2: von 1517 bis 1626, Danzig 1918, s. 193–194 i 221–222; W. Drost, F. Swoboda, *Kunstdenkmäler der Stadt Danzig*, Bd. 5: *St. Trinitatis, St. Peter und Paul, St. Bartholomäi, St. Barbara, St. Elisabeth, Hl. Geist. Engl. Kapelle, St. Brigitten*, Stuttgart 1972, s. 1–13; J. Friedrich, *Gdańskie zabytki architektury do końca XVIII w.*, Gdańsk 1995, s. 150–159.

¹⁰ S. Kościelak, *Dzieje wyznaniowe w Prusach Królewskich w XVI–XVIII w.*, [w:] *Prusy Królewskie. Społeczeństwo – Kultura – Gospodarka. 1454–1772. Szkice z dziejów*, red. E. Kizik, Gdańsk 2012, s. 216–222.

¹¹ L. Mokrzejcki, *Gdańskie Gimnazjum Akademickie. Zarys dziejów*, [w:] *Gdańskie Gimnazjum Akademickie*, t. 1: *Szkice z dziejów*, red. E. Kotarski, Gdańsk 2008, s. 14–16. Zabudowa klasztorna przylegająca do kościołów św. Trójcy i św. Anny od strony południowej miała wówczas dwa skrzydła – po wschodniej i południowej stronie kruczków otaczających wirydarz. Por. R. Abraham, *Die Trinitatiskirche zu Danzig*, bm. 1910, il. 8; W. Drost, F. Swoboda, dz. cyt., s. 3, il. 2.

¹² G. Bukal, *Fortyfikacje Gdańska i ujścia Wisły 1454–1793. Studium z dziejów nowożytnej architektury militarnej*, Sopot 2012, s. 122–124.

¹³ Poszczególne wnętrza oznaczono na karcie symbolami literowymi, które zostały objaśnione w legendzie zawartej u dołu kompozycji (Bibliotekę oznaczono literą – G).

Pod koniec XVI wieku protestancka Rada Miasta podjęła starania o podniesienie poziomu naukowego Gdańskiego Gimnazjum poprzez stworzenie biblioteki o profilu humanistycznym, w odróżnieniu od istniejących w mieście od czasów średniowiecznych bibliotek kościelnych oraz zbiorów prywatnych. Podstawą zbiorów nowej ksiąźnicy stała się biblioteka osiadłego w mieście na ostatnie lata życia wybitnego włoskiego bibliofila i humanisty Giovanniego Bernardina Bonifaciosa markiza Orii¹⁴ oraz wspomniany wcześniej pofranciszkański depozyt rękopisów i książek. Jakkolwiek do zakładania ksiąźnic miejskich nawoływał sam Marcin Luter¹⁵, to jednak umieszczenie siedziby Biblioteki Rady Miasta Gdańska właśnie w zespole pofranciszkańskim miało zapewne swój ukryty cel, nie tylko wygodę korzystających z księgozbioru profesorów i uczniów Gdańskiego Gimnazjum.

W 1595 roku król Zygmunt III Waza – być może za pośrednictwem oficjała biskupa włocławskiego Hieronima Rozrażewskiego – wystąpił do Rady Miasta z propozycją rekatalizacji kościoła św. Trójcy. W roku następnym o przywrócenie klasztoru wystąpił zakon franciszkański. Władze miejskie odpowiedziały monarsze odmownie, podobnie jak zakonowi, a już 22 czerwca 1596 roku utworzyły Bibliotekę przy Gimnazjum w „byłej Sali zakonnej” (*in der ehem[aligen] Brüderhalle*)¹⁶. Wydaje się, że interwencja Zygmunta III (a także zakonu) znacząco przyspieszyła decyzję Rady Miasta o powołaniu nowej instytucji, zważywszy na nadal trwające prace adaptacyjne w pomieszczeniach pofranciszkańskich¹⁷.

Jacek Bielak, analizując architekturę portalu obramiającego nowe, zewnętrzne przebiecie dokonane wówczas z ulicy Św. Trójcy do wnętrza kompleksu kościelno-klasztornego, podał informację o pierwszej lokalizacji Biblioteki w chórze ko-

¹⁴ M. Welty, *Giovanni Bernardino Bonifacio, marchese d'Oria im exil 1557–1597*, Genève 1976, s. 228–230.

¹⁵ Z. Nowak, *Bibliotheca Senatus Gedanensis 1596–1817*, [w:] *Gdańskie Gimnazjum Akademickie*, t. 1..., s. 110.

¹⁶ W. Drost, F. Swoboda, dz. cyt., s. 7. Willi Drost za Pauliem Simsonem wylicza wcześniejsze próby nacisku oficjała biskupa włocławskiego Stanisława Karnkowskiego na Radę Miasta w kwestii rekatalizacji kościoła św. Trójcy już w 1568 roku. Por. W. Czapliński, *Zatargi Gdańska z Zygmuntem III na tle religijnym*, [w:] *Historia Gdańska*, red. E. Cieślak, t. 2: 1454–1655, Gdańsk 1982, s. 592–598, który przedstawił konflikt związany z próbą odzyskania kościoła Mariackiego na rzecz katolików oraz osadzenia jezuitów w Gdańsku. Sprawy zatargów Zygmunta III z miastem na tle religijnym rozpatrywano na sejmach w latach 1595 i 1596, gdzie początkowo przybrały obrót niekorzystny dla Gdańska. Z czasem jednak władze miasta zyskały niespodziewanego sprzymierzeńca w osobie nuncjusza papieskiego, co m. in. umożliwiło zachowanie *status quo* w kwestii zespołu pofranciszkańskiego.

¹⁷ W. Drost, F. Swoboda, dz. cyt., s. 7. Na kłopoty z powodu braku przestrzeni wskazuje fakt użytkowania sześciu pomieszczeń dolnej kondygnacji skrzydła wschodniego jako bursy uczniowskiej (*convictorium alumnorum*). Dopiero po zakończeniu adaptacji górnej kondygnacji tego skrzydła – dawnych cel zakonników – przeniesiono tam bursę w 1604 roku oraz rozpoczęto remont dolnej kondygnacji w skrzydle wschodnim, czterech przeszł od południa na potrzeby Biblioteki i trzech przeszł dla *auditorium anatomicum* (remont ten musiano zakończyć przed pierwszą publiczną gdańską sekcją zwłok w 1613 roku). Por. L. Mokrzecki, dz. cyt., s. 31.

ścioła św. Trójcy, tak interpretując termin „Brüderhalle” w tekście Willi Drosta¹⁸. Jednak Drost pod pojęciem „Brüderhalle” zapewne miał na myśli nieokreślone pomieszczenie znajdujące się w skrzydle wschodnim¹⁹. W badaniach prowadzonych przez Bielaka istotne było znalezienie śladu potwierdzającego prowadzenie w latach 1596–1597 bliżej nieokreślonych prac budowlanych przy Gimnazjum, na co dowodem było odnotowanie zapłaty w księgach rachunkowych kamlarii²⁰. Tak więc Rada Miasta decydując o lokalizacji Biblioteki w jednym z przeszł wschodniego skrzydła klasztoru, zapewne chciała przekonać króla Zygmunta III, iż wszystkie pomieszczenia w nierozdzielnie związanej z kościołem św. Trójcy części klasztornej mają swoich użytkowników.

Wspomniany skromny portal, o niewątpliwie włoskiej genezie formy, zaskakuje także łacińską inskrypcją – *Doctrina coronat* wraz z symbolami: wieńcem i berłem (il. 3). Jacek Bielak słusznie widzi genezę jej symbolicznej wymowy w antycznym podkreśleniu rangi wiedzy oraz dostrzega także moralizatorskie konotacje związane z wiedzą jako ukoronowaniem cnoty²¹. Być może w inskrypcji zawarta jest również intencja rozumienia *doctrinae* w duchu reformacyjnego nurtu prawdziwej wiedzy (wiary)²². W takim ujęciu inskrypcja na portalu podkreślałaby, że to teologia – nauka o Bogu, stanowi zwieńczenie wszelkiej wiedzy, szczególnie tej nauczanej w reformacyjnym Gdańskim Gimnazjum. Nauka teologii stanowiła najwyższy stopień wiedzy w strukturach nowożytnych gimnazjów, zarówno katolickich, jaki i reformacyjnych. To profesor teologii pełnił w Gimnazjum funkcję rektora²³.

Walentory nauki i wykształcenia dla utrzymania dobrobytu w Gdańsku akcentowany był przez peintre-graveur Aegidiusa Dickmanna, który wymienił Gimnazjum Gdańskie wśród innych najważniejszych miejskich budowli na swym wielkoformatowym widoku miasta z 1617 roku²⁴. Tenże artysta w inskrypcji zamieszczonej

¹⁸ Por. J. Bielak, *Manierystyczne wzorniki architektoniczne i ich gdańskie zastosowanie. Lokalna adaptacja włoskiego modelu portalu*, [w:] *Maniera – manieryzm – manieryczność*. Materiały LX Ogólnopolskiej Sesji Naukowej Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Gdańsk, 24–25 listopada 2011, red. J. Friedrich, M. Omilanowska, J. Bielak, Warszawa 2012, s. 147–149.

¹⁹ Z powodu braku kompleksowych badań architektoniczno-historycznych nie ma pewności co do zakresu zmian funkcjonalno-przestrzennych w pomieszczeniach poklasztornych, które zostały specjalnie przygotowane na potrzeby utworzonego Gdańskiego Gimnazjum oraz dalszych zmian następujących w czasie po 1558 roku. Zestawienie dotychczasowego stanu badań nad budową i przeobrażeniami zespołu pofranciszkańskiego podaje G. Sulikowski, *Kościół i klasztor Franciszkanów św. Trójcy*, [w:] *Encyklopedia Gdańska*, red. B. Śliwiński, J. Mykowski, Gdańsk 2012, s. 492–495.

²⁰ J. Bielak, dz. cyt., s. 149.

²¹ Tamże, s. 147–153, szczególnie s. 151.

²² Jest to o tyle ważne, że to Filip Melanchton, jeden z czołowych ideologów reformacji i miłośnik antyku, doprowadził do zgodności reformacji z klasycznym humanizmem, por. J. Budzyński, *Darwne humanistyczne Gimnazjum Akademickie w Gdańsku w XVI i XVII wieku*, [w:] *Gdańskie Gimnazjum Akademickie*, t. 4: *W progach muz i Minerwy*, red. Z. Głombiowska, Gdańsk 2008, s. 13.

²³ L. Mokrzejcki, *Gdańskie Gimnazjum Akademickie...*, s. 27.

²⁴ Reprodukacja widoku w: E. Bahr, *Aegidius Dickmann und das Danziger Stadtbild um 1617*, Lüneburg 1979, tabl. końcowa.

na karcie tytułowej swego albumu dobitnie wskazał cele polityki władz Gdańska²⁵ (patrz Aneks).

Połączenie uniwersytetu i biblioteki, czy też gimnazjum i biblioteki, w jednej strukturze było w ówczesnym, protestanckim systemie edukacyjnym rzeczą często spotykaną. Gdy Wilhelm I Orański utworzył pierwszy kalwiński uniwersytet w Lejdzie w 1575 roku, w tym samym roku na potrzeby uczelni została także utworzona biblioteka publiczna. Pięćdziesiąt lat później obchodzono rocznicę istnienia obu instytucji, którą uczczono odpowiednią publikacją²⁶. Egzemplarz rocznicowej edycji został przywieziony do Gdańska przez Ludwiga Schlieffa, późniejszego ławnika, który w podróży studyjnej zajechał do Lejdy w 1653 roku²⁷.

Wspomniana publikacja zawiera akwaforty ukazujące m.in. wnętrza tamtejszej biblioteki²⁸ (il. 4). Widok w sposób realistyczny ukazuje funkcjonalną architekturę wielkiej sali, będącej zapewne *Lectorium*. Salę oświetlają duże okna rozmieszczone po jej obu stronach. Książki na półkach wypełniają przestrzeń poniżej okien i pozostałe ściany, stoją też na wysokich pulpitych. Każdy pulpit opatrzone został napisem określającym dziedzinę wiedzy, do której przynależą zgromadzone tam książki. Natomiast na powstałym ponad pół wieku później przedstawieniu ukazującym wnętrze gdańskiej Biblioteki, znajdującym się w *Historycznym opisie miasta Gdańska*²⁹ (il. 5), zauważyć można „barokizację” wiedzy, polegającą na odejściu od realistycznego ukazania funkcji bibliotecznej i ubraniu jej w scenograficzną teatralność.

Taka zmiana stylistyki przedstawienia była zapewne inicjatywą zamawiającego, czyli Rady Miasta. Dowodem na to jest odrzucenie przez Radę pierwszego szkicu wnętrza gdańskiej Biblioteki wykonanego tuszem *en grisaille* przez Hinricha Duwensa (syna malarza Daniela) oraz malarza Johanna z Oruni, za który z kasy kamlarii wypłacono autorom 30 florenów³⁰. Jak podaje Erich Blech, projekt obu

²⁵ *Praecipuor[um] locorum et aedificiorum quae in urbe Dantiscana visuntur adumbratio*, 1617; PAN Biblioteka Gdańska, nr inw. Gr AL 4091, tabl. 1. Por. K. Jackowska, H. Bartoszevska-Butryn, *Między oryginalnością a powtórzeniem. Refleksje nad graficznymi widokami Gdańska z XVI i XVII wieku*, [w:] *Metodologia, metoda i terminologia grafiki i rysunku. Teoria i praktyka*, red. nauk. J. Talbierska, red. M. J. Łazicka, Warszawa 2014, s. 300, 302–303 (tam wcześniejsza interpretacja).

²⁶ J. van Meurs, *Athenae Batavae sive de urbe Leidensi, & Academia virisque claris, qui utramque ingenio suo atque sariptis illustravunt, libri duo*, Lugduni Batavorum 1625. Por. M. Otto, *Athenae Batavae sive de urbe Leidensi...*, [w:] *Uczniowie Hipokratesa nad Mottlawą*. Wystawa w Muzeum Narodowym w Gdańsku 15 listopada 2016 – 5 lutego 2017, red. A. Szarszewski, M. Otto, Gdańsk 2017, s. 63.

²⁷ O Ludwigu Schlieffe por. J. Zdrenka, dz. cyt., s. 281.

²⁸ J. van Meurs, *Athenae Batavae sive de urbe Leidensi...*, s. 36.

²⁹ R. Curicke, *Der Stadt Dantzig historische Beschreibung...*, il. po s. 340.

³⁰ O Danielu i Hinrichu Duwensie oraz ich działalności w Gdańsku patrz: E. Iwanoyko, *Emblematyczne Sobieszciana Gotfrieda Peschwitzza*, „Artium Quaestiones” t. 2 (1983), s. 16–20; *Gdzie Wschód spotyka Zachód. Portret osobistości dawnej Rzeczypospolitej 1576–1763*, Muzeum Narodowe w Warszawie 22 maja – 31 lipca 1993, red. J. Malinowski, Warszawa 1993, kat. nr 147, s. 353; J. Pałubicki, *Malarze gdańscy. Malarze, szklarze, rysownicy i rytownicy w okresie nowożytnym w gdańskich materiałach archiwalnych*, t. 2: *Słownik malarzy, szklarzy, rytowników i rysowników*, Gdańsk 2009, s. 175–186; A. Jaśniewicz, *Portret w Gdańsku XVI–XVII w.*, Gdańsk 2018, s. 345.

twórców nie spotkał się akceptacją władz miejskich. Rada Miasta poleciła, aby o wykonanie nowego projektu rysunkowego zwrócić się do Andreasa Stecha³¹. W ocenie szkicu Hinricha Duwensa i Johanna z Oruni brał zapewne udział rajca Johann Ernst Schmieden, członek *Collegium Scholarchale*, pełniący w tym czasie stanowisko protobibliotekarza. Ten wybitny erudyta, bibliofil, miłośnik sztuki, późniejszy burmistrz miasta, utrzymywał kontakty z Janem Heweliuszem i jego francuskimi, uczonymi przyjaciółmi³². Z informacji Blecha dowiadujemy się także, że inicjatywa umieszczenia widoku bibliotecznego wnętrza w dziele Curiciego wyszła ze strony Biblioteki³³. Można przypuszczać, że miał w tym udział protobibliotekarz Schmieden.

W zbiorach PAN Biblioteki Gdańskiej zachował się odrzucony szkic Hinricha Duwensa i Johanna z Orunii³⁴ (il. 6). O ile można dokonać porównania szkicu tuszem oraz skończonego dzieła graficznego, należy stwierdzić zasadnicze różnice zarówno co do techniki jak i zastosowanych środków artystycznych³⁵. Pierwszy projekt obu twórców był nie tylko niepoprawny w czysto technicznym znaczeniu (błędy w stosowaniu perspektywy linearnej, schematyzm kompozycyjny, brak stosowania światłocienia), ale wskazywał również na braki umiejętności posługiwania się stosownym *decorum*. Tymczasem w swoim nowym projekcie Andreas Stech umiejętnie posłużył się odrzuconym szkicem poprzedników, wprowadzając na pierwszy plan kompozycji przestrzeń krużganka, przez co stworzył rodzaj proscenium, z toczącym się tam życiem „cywilnym”, na poły towarzyskim. Dopiero za wyniesioną, architektoniczną przegrodą – w postaci monumentalnych łuków arkadowych wspartych na filarach i dźwigających wieńczące belkowanie – rozpościera się sfera bibliotecznego *sacrum* jako publicznej przestrzeni „ceremonialnej” edukacji i nauki³⁶. Owa przegroda to rodzaj architektonicznej scenografii o szlachetnej formie, sięgającej w kwestii detali do wzorników holenderskich tzw. *architektura moderna*, na przykład Philipa Vingboonsa. Powyższe charakteryzują się tym, że

³¹ E. Blech, *Curickes Danziger Prospekte*, „Mitteilungen des Westpreußischen Geschichtsvereins”, Jg. 2 Nr. 2 (1903), s. 33–34. Praca Stecha zyskała uznanie, a autorowi także zapłacono (Erich Blech przytacza treść wypisu z księgi rachunkowej Kamlarii dostarczonego mu przez Otto Günthera).

³² K. Podlaszewska, *Johann Ernst Schmieden*, [w:] *Słownik Biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 4: R–Ż, red. Z. Nowak, Gdańsk 1997, s. 163–164. Graficzny portret Schmiedena, rytowany przez Petere van Gunsta PAN Biblioteka Gdańska, nr inw. 5364, wykonany zapewne według jego życzenia, wyróżnia się złożoną symboliką i wysokim poziomem sztuki rytowniczej.

³³ „... ist gut befunden worden, dass auch die Bibliotheca Senatus daselbst möchte ihr Kupferblatt haben”. Por. E. Blech, *Curickes Danziger Prospekte...*, s. 33.

³⁴ PAN Biblioteka Gdańska, Ms. 906, s. 58, Bl. 3.

³⁵ Zauważalne po analizie ikonograficznej; nieprofesjonalista Otto Günther określił, że różnica pomiędzy obu przedstawieniami dotyczy szczegółów, patrz *Katalog der Handschriften der Danziger Stadtbibliothek*, Teil 2, bearb. v. O. Günther, Danzig 1903, s. 58 (Ms. 906); Por. K. Jackowska, *Ikonografia Zielonej Bramy...*, s. 41.

³⁶ Por. M. Brykowska, *Sklepienia i przestrzeń. Ze studiów nad koncepcją architektoniczną wnętrza sakralnych XVI w.*, [w:] *Polska i Europa w dobie nowożytnej: prace naukowe dedykowane Profesorowi Juliuszowi A. Chrościckiemu*, red. T. Bernatowicz et al., Warszawa: Zamek Królewski 2009, s. 351.

ich formy nie należą do określonego porządku. Na licach podpór i pseudogłowic powstałych z przełamania belkowania, pojawiają się płaskorzeźbione festony roślinno-owocowe³⁷.

W przedstawieniu wnętrza Biblioteki Rady Miasta rytowanym na podstawie niezachowanego rysunkowego projektu Andreasa Stecha występują trzy wątki, których obecność może wskazywać na współudział przedstawicieli elity Gimnazjum Gdańskiego oraz władz miejskich w wypracowaniu koncepcji widoku ostatecznie stworzonego przez artystę.

Poczynając od sceny rodzajowej umieszczonej najniżej na pierwszym planie, ujmującej kilkoro dzieci i starszej młodzieży oraz postacie profesorów, wskazać można na praktyczne intencje przedstawienia. Zapewne ma ono reklamować nauczanie nie tylko na poziomie pół-wyższym, lecz również nauczanie początkowe prowadzone w Gimnazjum³⁸. Nie byłaby to wszakże jedyna intencja związana z tą sceną. Łączy się ona z głównym przesłaniem na temat edukacji i wychowania dzieci, wywodzącym się z czasów Arystotelesa i Plutarcha³⁹. Wskazuje na to umieszczenie pośród wymienionej grupy dwóch piesków – jednego w biegu, drugiego zaś spokojniejszego. Stanowią one w tym przypadku metaforę zróżnicowanego efektu systematycznego szkolenia.

Drugi wątek dotyczy wyposażenia wnętrz pomieszczeń bibliotecznych w przyrządy naukowe z zakresu matematyki, astronomii, przyrodoznawstwa, portrety wybitnych osobistości oraz rzeźby. Czy ich rozmieszczenie łączyło się w jakimś stopniu z uszeregowaniem książek na półkach i czy było to rzeczywiste oddanie oryginalnego wnętrza? Rodzą się tu wątpliwości, gdyż jak wiadomo z opisu w tekście dzieła Curickego, jak również z rzutu całego założenia pierwszej kondygnacji, Biblioteka w 1687 roku zajmowała nie pięć znajdujących się na przedstawieniu, a jedynie cztery pomieszczenia w skrzydle wschodnim⁴⁰.

Po trzecie wreszcie, zarówno sposób ukazania poszczególnych sali, wydzielonych za pomocą półek z książkami stosownie do rozstawu przęseł, jak i ich sklepień gwiaździstych o podkreślonych walorach dekoracyjnych żeber, podporządkowany został zbiegowi linii perspektywicznych, skupiających się na oknie w środkowej sali. Okno to, umieszczone na osi symetrii⁴¹, jako jedyne jest w pełni widoczne i jasno oświetlone światłem zewnętrznym. Nie ma wątpliwości, że takie przedstawienie symbolizuje światło płynące z niebios, które wskazuje, że edukacja i zdobywanie wiedzy służą poznawaniu wielkości Stwórcy. Stech, poważany i ceniony

³⁷ Tak charakteryzuje owe formy występujące u Tylmana z Gameren Stanisław Mossakowski. Por. S. Mossakowski, *Tylman z Gameren*, Warszawa 2012, s. 24.

³⁸ L. Mokrzecki, *Gdańskie Gimnazjum Akademickie...*, s. 29.

³⁹ Por. Jan Baptist Bedaux, *Introduction*, [w:] *Pride and Joy. Children's Portraits in the Netherlands 1500–1700*, Frans Hals Museum October 7, 2000 – December 31, 2000, Amsterdam 2000, s. 19–20.

⁴⁰ R. Curicke, *Der Stadt Dantzig historische Beschreibung...*, il. po s. 340.

⁴¹ Por. M. Zlat, *Symetria w sztuce*, [w:] *Symetrie w sztuce i naukach humanistycznych*, red. J. Gajda-Krynicka, Wrocław 1993, s. 66 i 75.

wówczas jako portrecista oraz malarz scen religijnych, a także martwych natur⁴², tu wykazał się znacznymi umiejętnościami w zakresie perspektywy zbieżnej i powietrznej oraz wykorzystania światłocienia do stworzenia iluzji głębi przestrzeni.

Widok wnętrza Biblioteki Rady Miasta Gdańska wyróżnia się nie tylko techniką użycia miedziorytu i akwaforty, lecz także podejściem do opracowania tematu – całkowicie odrębnym od prawie całej szaty graficznej dzieła Curiciego. W tym kontekście istnieje jedynie zbieżność z kartą frontispisową tegoż dzieła, która stanowi, jak to wykazała Teresa Sulerzyska, przedstawienie alegorii Historii i Prawdy⁴³.

Rozmach, efekt teatralności i przemyślana aranżacja scenografii, powiększenie skali architektonicznego obramienia w stosunku do realnych, po-gotyckich wnętrz – wszystkie te cechy omawianego przedstawienia potwierdzają, że zamysłem kompozycyjnym Rady Miasta było odejście od ukazania li tylko rzeczywistego obrazu wnętrza Biblioteki.

Rolą tej scenograficznej oprawy miało być odzwierciedlenie ogromu wiedzy ludzkiej, zawartej w niezliczonej liczbie ksiąg szczelnie wypełniających półki, instrumentów naukowych oraz zgromadzonych przykładów portretowych *viri illustres*. Przedstawienie oddaje wiarę w potęgę rozumu ludzkiego i nieprzemijającą sławę autorów. Intencje inwentora podkreśla dekoracja płycin filarów przy pomocy płaskorzeźbionego, antycznego motywu kampanuli. Ornament ten biegnie od górnego belkowania płycin aż do bazy filaru. Najbardziej nośnym symbolem przekazu tradycji wiedzy antycznej i symboli *viri illustres* są zaś umieszczone w polach pomiędzy łukami arkad a wieńczącym kompozycję belkowaniem, popiersia sławnych mężów. Każde z czterech popiersi umieszczone zostało w ozdobnym kartuszu. Na podstawie zbiorów *Illustrium philosophorum et sapientum effigies...* oraz *Illustrium imagines, ex antiquis marmoribus, nomismatibus, et gemmis expressae...* z przełomu XVI i XVII wieku można je identyfikować w sposób następujący, patrząc od lewego: jako popiersie Homera, Pitagorasa, Arystotelesa i Cycerona⁴⁴ (il. 7). Wybór

⁴² T. Grzybkowska, *Andrzej Stech*, [w:] *Słownik Biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 4: R–Ż, red. Z. Nowak, Gdańsk 1997, s. 260–262; M. Kaleciński, *Uwagi o malarstwie religijnym Andreasa Stecha i jego pracowni*, „Porta aurea”, t. 9 (2010), s. 136–153; D. Zasławska, *Martwe natury kwiatarów Andreasa Stecha*, „Porta aurea”, t. 7/8, 2009, s. 161–209.

⁴³ T. Sulerzyska, *Prawda i historia. Z gdańskiej grafiki ilustracyjnej XVII w.*, „Rocznik Historii Sztuki” t. 17 (1988), s. 239–245.

⁴⁴ *Illustrium philosophorum et sapientum effigies ab eor numismatibus extractae*, Venetiis 1583, il. 17, 34, 48; *Illustrium imagines, ex antiquis marmoribus, nomismatibus, et gemmis expressae: quae exstant Romae...*, Theodorus Gallaeus delineabat Romae ex archetypis, incidebat Antverpiae 1606, s. 35, 72, 124, 146. Porównując wyobrażenia znajdujące się na ilustracjach graficznych słowników sławnych ludzi, publikowanych w XVI–XVII wieku, zaczerpniętych na ogół z medali bądź ze starożytnych wyobrażeń rzeźbiarskich, charakteryzujących się osobliwą stylizacją i dokładnością, należy uwzględnić miniaturowy wręcz wymiar wizerunków zamieszczonych na rycinie wnętrza Biblioteki. Mają one średnicę około 1,1 cm. Ich pierwowzory graficzne umieszczane w publikacjach wizerunków sławnych postaci sięgają odpowiednio 4,5–6,5 cm. O tradycji korzystania z nowożytnych zbiorów antycznych monet jako źródła ikonograficznego por. P. Jaworski, *Początki europejskiej literatury numizmatycznej*

postaci należał zapewne do rektora Gimnazjum Akademickiego. Nie ulega wątpliwości, że w programie szkolnym z lekturą tych autorów uczniowie spotykali się od najmłodszych lat.

Na przedstawieniu wnętrza Biblioteki Rady Miasta Gdańska splendor nauki zyskał najwyższą rangę w hierarchii społecznej mieszczańskiej republiki. Jej antyczny rodowód zyskał uznanie przez umieszczenie w tondach profilowych popiersi sławnych ludzi starożytności. Popiersia, każde ujęte w ramie z liści palmowych, stworzyły fryz pokazany w prestiżowej górnej strefie, ponad prześwitami arkad. Pomiędzy antycznymi popiersiami, na łuku środkowej arkady umieszczony został herb miasta w tarczy otoczonej po bokach labrami z liści dębowych, u dołu zaś wieńcem roślinno-owocowym, wyrażającym bogactwo wiedzy zawarte w bibliotece oraz sławę księżnicy za sprawą wykształconych władz miasta. Dekoracja podkreślać miała ciągłość rozwoju wiedzy i jej dobroczynny wpływ na pomyślny rozwój Gdańska. Aranżacja sztafazu w poszczególnych salach, jak i w przestrzeni krużganka, obok przydania kompozycji teatralnego rozmachu wskazywać ma również na codzienność funkcjonowania instytucji Biblioteki.

W klasycystycznej odmianie barokowej wspaniałości powyższa kompozycja bliska jest późnym frontispisom z dzieł Jana Heweliusza, a szczególnie *Prodromus astronomiae*, rytowanemu przez Charles'a de La Haye'a⁴⁵. Nie będzie więc bezpodstawne wskazanie wspomnianego de La Haye, jako potencjalnego rytownika omawianego przedstawienia. Tezę tę uprawdopodobnia fakt współpracy de La Haye z Andreaszem Stechem podczas realizacji szaty graficznej późnych dzieł Heweliusza, wydanych pośmiertnie przez wdowę po astronomie. Jednak brak sygnatury artysty na rycinie powoduje, że wskazanie to pozostanie na zawsze w sferze hipotez.

i jej rola w upowszechnianiu antycznej ikonografii monetarnej w Polsce XVI wieku, [w:] *O miejsce książki w historii sztuki*, red. A. Groniek, Kraków 2015, s. 185–198.

⁴⁵ Na stylistyczne ujęcie motywów architektonicznych wskazuje również zaprojektowany i wrytowany przez de La Haye frontispis do B. Ranisch, *Beschreibung aller Kirchen-Gebäude der Stadt Dantzig*, Dantzig 1695. O biografii artystycznej Charles'a de La Haye'a, por. J. Talbierska, *Charles de La Haye – rytownik francuski w Gdańsku i Warszawie*, [w:] *Francusko-polskie relacje artystyczne w epoce nowożytnej*, red. A. Pieńkos, A. Rosales Rodriguez, Warszawa 2010, s. 33–47, szczególnie s. 40–43.

BIBLIOGRAFIA

- Curice R., *Der Stadt Dantzig historische Beschreibung*, Amsterdam-Dantzig 1686.
- Illustrium imagines, ex antiquis marmoribus, nomismatibus, et gemmis expressae, quae exstant Romae...*, Theodorus Gallaeus delineabat Romae ex archetypis, incidebat Antverpiae 1606
- Illustrium philosophorum et sapientum effigies ab eor numismatibus extractae*, Venetiis 1583.
- Meurs J. van, *Athenae Batavae sive de urbe Leidensi, & Academia virisque claris, qui utramque ingenio suo atque sariptis illustravunt, libri duo*, Lugduni Batavorum 1625.
- Ranisch B., *Beschreibung aller Kirchen-Gebäude der Stadt Dantzig*, Dantzig 1695.
- Abraham R., *Die Trinitatiskirche zu Danzig*, bm. 1910.
- Bahr E., *Aegidius Dickmann und das Danziger Stadtbild um 1617*, Lüneburg 1979.
- Bahr E., *Willer Peter*, [w:] *Altpreußische Biographie*, Bd. 2, hrsg. v. Ch. Krollmann, frtg. v. K. Forstreuter, F. Gause, Marburg/Lahn 1969, s. 807–808.
- Bielak J., *Manierystyczne wzorniki architektoniczne i ich gdańskie zastosowanie. Lokalna adaptacja włoskiego modelu portalu*, [w:] *Maniera – manieryzm – manieryczność. Materiały LX Ogólnopolskiej Sesji Naukowej Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Gdańsk, 24–25 listopada 2011*, red. J. Friedrich, M. Omilanowska, J. Bielak, Warszawa 2012, s. 143–168.
- Blech E., *Curickes Danziger Prospekte*, „Mitteilungen des Westpreußischen Geschichtsvereins”, Jg. 2 Nr. 2 (1903), s. 32–35.
- Brykowska M., *Sklepienia i przestrzeń. Ze studiów nad koncepcją architektoniczną wnętrza sakralnych XVI w.*, [w:] *Polska i Europa w dobie nowożytnej: prace naukowe dedykowane Profesorowi Juliuszowi A. Chrościckiemu*, red. T. Bernatowicz et al., Warszawa: Zamek Królewski 2009, s. 351–364.
- Budzyński J., *Dawne humanistyczne Gimnazjum Akademickie w Gdańsku w XVI i XVII wieku*, [w:] *Gdańskie Gimnazjum Akademickie, t. 4: W progach muz i Minerwy*, red. Z. Głombiowska, Gdańsk 2008, s. 7–69.
- Bukal G., *Fortyfikacje Gdańska i ujścia Wisły 1454–1793. Studium z dziejów nowożytnej architektury militarnej*, Sopot 2012.
- Cuny G., *Danzigs Kunst und Kultur im 16. und 17. Jahrhundert*, Frankfurt am Main, 1910.
- Czapliński W., *Zatargi Gdańska z Zygmuntem III na tle religijnym*, [w:] *Historia Gdańska*, red. E. Cieślak, t. 2: 1454–1655, Gdańsk 1982.
- Drost W., Swoboda F., *Kunstdenkmäler der Stadt Danzig*, Bd. 5: *St. Trinitatis, St. Peter und Paul, St. Bartholomäi, St. Barbara, St. Elisabeth, Hl. Geist. Engl. Kapelle, St. Brigitten*, Stuttgart 1972.
- Friedrich J., *Gdańskie zabytki architektury do końca XVIII w.*, Gdańsk 1995.
- Gdzie Wschód spotyka Zachód. Portret osobistości dawnej Rzeczypospolitej 1576–1763*, Muzeum Narodowe w Warszawie 22 maja – 31 lipca 1993, red. J. Malinowski, Warszawa 1993.
- Grzybkowska T., *Andrzej Stech*, [w:] *Słownik Biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 4: R–Ż, red. Z. Nowak, Gdańsk 1997.
- Iwanoyko E., *Emblematyczne Sobieszciana Gotfrieda Peschwitzza*, „Artium Quaestiones” t. 2 (1983), s. 11–33.
- Jackowska K., Bartoszevska-Butryn H., *Między oryginalnością a powtórzeniem. Refleksje nad graficznymi widokami Gdańska z XVI i XVII wieku*, [w:] *Metodologia, metoda i terminologia grafiki i rysunku. Teoria i praktyka*, red. nauk. J. Talbierska, red. M. J. Łazicka, Warszawa 2014, s. 293–308.
- Jackowska K., *Ikonoografia Zielonej Bramy w Gdańsku*, [w:] *Zielona Brama w Gdańsku*, red. J. Pałubiński, Gdańsk 2004, s. 37–66.
- Jaśniewicz A., *Portret w Gdańsku XVI–XVII w.*, Gdańsk 2018.
- Jaworski P., *Początki europejskiej literatury numizmatycznej i jej rola w upowszechnianiu antycznej ikonografii monetarnej w Polsce XVI wieku*, [w:] *O miejsce książki w historii sztuki*, red. A. Groniek, Kraków 2015, s. 185–198.
- Kaleciński M., *Uwagi o malarstwie religijnym Andreasa Stecha i jego pracowni*, „Porta aurea”, t. 9 (2010), s. 136–153.

- Katalog der Handschriften der Danziger Stadtbibliothek*, Teil 2, bearb. v. O. Günther, Danzig 1903.
- Kościelak S., *Dzieje wyznaniowe w Prusach Królewskich w XVI–XVIII w.*, [w:] *Prusy Królewskie. Społeczeństwo – Kultura – Gospodarka. 1454–1772. Szkice z dziejów*, red. E. Kizik, Gdańsk 2012, s. 209–222.
- Mokrzecki L., *Gdańskie Gimnazjum Akademickie. Zarys dziejów*, [w:] *Gdańskie Gimnazjum Akademickie*, t. 1: *Szkice z dziejów*, red. E. Kotarski, Gdańsk 2008, s. 13–42.
- Mossakowski S., *Tyłman z Gameren*, Warszawa 2012.
- Nowak Z., *Bibliotheca Senatus Gedanensis 1596–1817*, [w:] *Gdańskie Gimnazjum Akademickie*, t. 1: *Szkice z dziejów*, red. E. Kotarski, Gdańsk 2008, s. 109–134.
- Nowak Z., *Reinhold Curicke i jego dzieło na tle historiografii gdańskiej XIV–XVII wieku*, [w:] *Dyament w koronie*, M. Babnis, J. Kukliński, Z. Nowak, J. K. Sawicki, Gdańsk 1997, s. 288–350.
- Otto M., *Athenae Batavae sive de urbe Leidensi...*, [w:] *Uczniowie Hipokratesa nad Motławą*. Wystawa w Muzeum Narodowym w Gdańsku 15 listopada 2016 – 5 lutego 2017, red. A. Szarszewski, M. Otto, Gdańsk 2017, s. 62–63.
- Pałubicki J., *Malarze gdańscy. Malarze, szklarze, rysownicy i rytownicy w okresie nowożytnym w gdańskich materiałach archiwalnych*, t. 2: *Słownik malarzy, szklarzy, rytowników i rysowników*, Gdańsk 2009.
- Penner H., *Peter Willer. Ein mennonitischer Baumeister und Kupferstecher in Danzig des 17. Jahrhunderts*, „Mennonitische Geschichtsblätter”, N.F., Jg. 27, Nr. 22 (1970), s. 50–54.
- Podlaszewska K., *Johann Ernst Schmieden*, [w:] *Słownik Biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 4: *R–Ż*, red. Z. Nowak, Gdańsk 1997, s. 163–164.
- Pride and Joy. Children's Portraits in the Netherlands 1500–1700*, Frans Hals Museum October 7, 2000 – December 31, 2000, Amsterdam 2000.
- Simson P., *Geschichte der Stadt Danzig*, Bd. 2: von 1517 bis 1626, Danzig 1918.
- Sulerzyska T., *Prawda i historia. Z gdańskiej grafiki ilustracyjnej XVII w.*, „Rocznik Historii Sztuki” t. 17 (1988), s. 239–245.
- Sulikowski G., *Kościół i klasztor franciszkanów św. Trójcy*, [w:] *Encyklopedia Gdańska*, red. B. Śliwiński, J. Mykowski, Gdańsk 2012, s. 492–495.
- Talbierska J., *Charles de La Haye – rytownik francuski w Gdańsku i Warszawie*, [w:] *Francusko-polskie relacje artystyczne w epoce nowożytnej*, red. A. Pieńkos, A. Rosales Rodriguez, Warszawa 2010, s. 33–47.
- Welti M., *Giovanni Bernardino Bonifacio, marchese d'Oria im exil 1557–1597*, Genève 1976.
- Zasławska D., *Martwe natury kwiatowe Andreasa Stecha*, „Porta aurea”, t. 7/8, 2009, s. 161–209.
- Zdrenka J., *Urzednicy miejscy Gdańska w latach 1342–1792, 1807–1814 (Biogramy)*, Gdańsk 2008.
- Zlat M., *Symetria w sztuce*, [w:] *Symetrie w sztuce i naukach humanistycznych*, red. J. Gajda-Krynicka, Wrocław 1993, s. 49–95.

ANEKS

Inskrypcja zamieszczona na karcie tytułowej albumu Aegidiusa Dickmanna, *Praecipuor[um] locorum et aedificiorum quae in urbe Dantiscana visuntur adumbratio*, 1617 wskazująca na cele polityki władz Gdańska:

De locuplete penu multis alimenta ministras
Terris hinc Cereris diceris Aula Deae.
Ac merito: tibi nam fundit sua munera cornu.
Divite, Diva Ceres, divitasque ferens.
Non fex illa tibi, cui non vexilla politae
Palladis arrident, desidiosa placet.
Barbariem jugulas: stricto petis ense Medusam
Dum Phoebum in gremio nidificare iuvas.

Zaopatrujesz liczne ziemie w dobrą żywność
Stąd mówią, że jesteś na ziemi dworem bogini Cerery.
Zasłużenie, gdyż tobie ofiarowuje swe dary w rogu.
Boska Cerero, dawaj bogactwo przynoszące obfitość.
Nie podoba Ci się gnuśny motłoch,
który unika sztandarów uczonej Pallady.
Niszczysz barbarzyństwo, dobywszy miecza godzisz w Meduzę
bo pragniesz, by wszędzie osiedlał się Feb.

Tłum. Roman Dziągiewski

PAN Biblioteka Gdańska, nr inw. Gr AL 4091, tabl. 1.

A 1687 ENGRAVING PRESENTING A VIEW OF THE INTERIOR
OF THE LIBRARY OF THE COUNCIL OF THE CITY OF GDANSK
AS A CONTRIBUTION TO THE DISCUSSION
ON THE BEGINNINGS OF THE GDANSK LIBRARY

The engraving presenting a view of the interior of the Library of the Council of the City of Gdansk was made in 1687 – just like the other 56 engravings showing the city in Reinhold Curicke's work *Der Stadt Dantzig historische Beschreibung* (Amsterdam and Gdansk 1687). The author of the article analysed the view in terms of its style, technique and iconography. Reaching back to 1596, she presented the circumstances in which the Library of the Council of the City of Gdansk was established in its initial location, referring to the political situation in the Commonwealth after Sigismund III Vasa, a supporter of the counter-reformation directed at the Protestant Gdansk, ascended to the throne. Analysing the artistic value of the view on the interior of the Library, the author accentuated the appropriate decorum, differentiating the engraving in question from Curicke's other illustrations forming a part of his work. According to the author, the above resulted from the fact that the city authorities wanted to highlight the role of child-rearing, education and science in the development of Gdansk. The message was expressed in a baroquising style allegorizing the image of science. It is this intention which makes the view of the interior of the Library different from the other realistic views of the structures, fragments of the city and suburban areas of Gdansk.

Keywords: Library of the Council of the City of Gdansk, view of the interior of the Library of the Council of the City, Andreas Stech (1635–1697), image of science in the eyes of the authorities of Gdansk

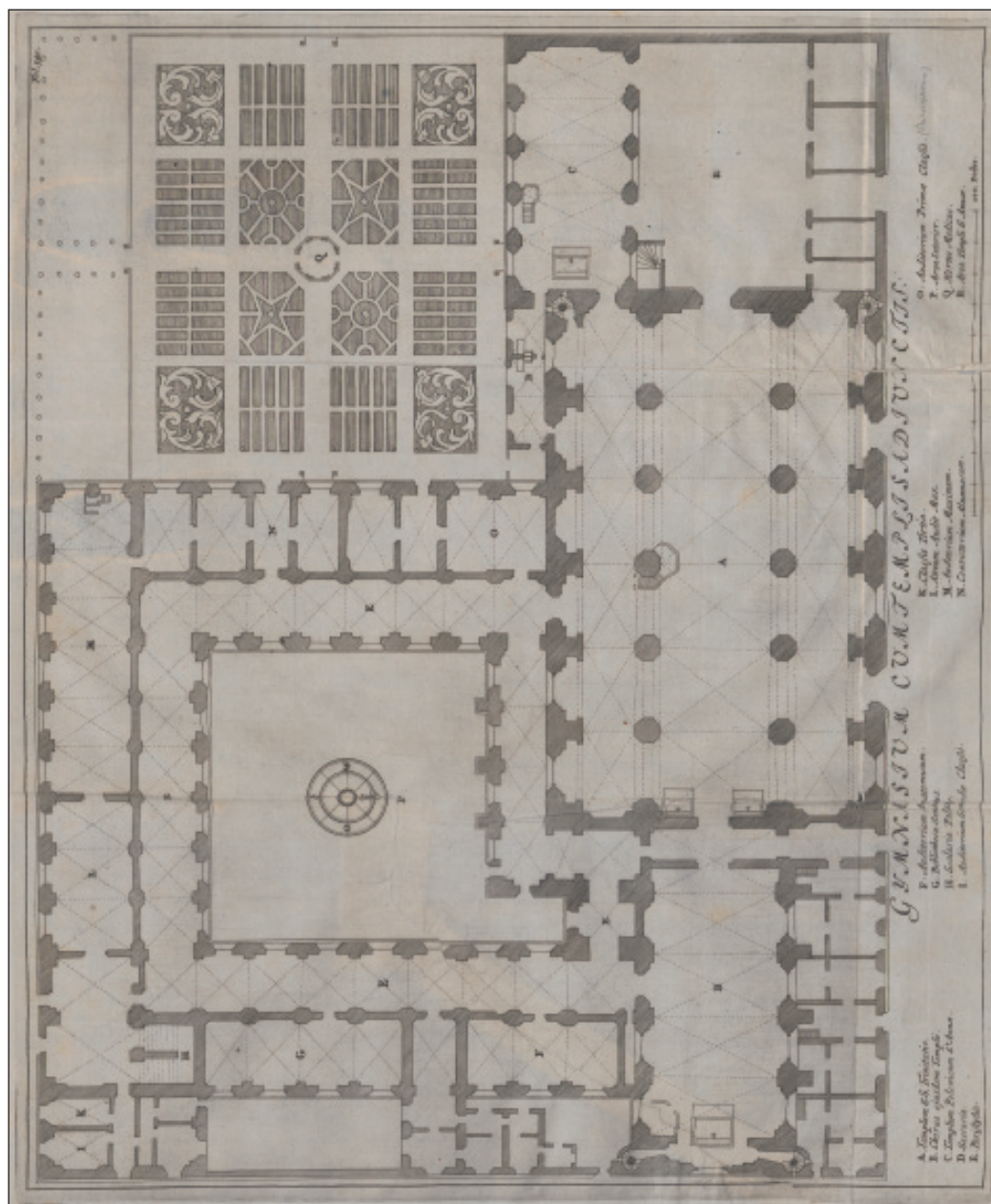
DIE GESTOCHENE ABBILDUNG DES INNEREN
DER BIBLIOTHEK DES RATES DER STADT DANZIG
AUS DEM JAHR 1687 ALS EIN BEITRAG ZUR DISKUSSION
ÜBER DIE ANFÄNGE DER DANZIGER BIBLIOTHEK

Die gestochene Abbildung des Inneren der Bibliothek des Rates der Stadt Danzig entstand im Jahr 1687 ähnlich wie 56 andere Abbildungen, die die Stadt im Werk von Reinhold Curicke *Der Stadt Dantzig historische Beschreibung* (Amsterdam–Danzig 1687) darstellen. Die Autorin analysierte diese Abbildung in der stilistischen, handwerklichen und ikonografischen Hinsicht. Auf das Jahr 1596 zurückgreifend, stellte sie die Umstände der damaligen Gründung der Bibliothek des Stadtrates in ihrer ursprünglichen Lokalisierung dar. Dabei bezog sie sich auf die politische Situation in der Königlichen Republik nach der Thronbesteigung von Sigismund III. Wasa. Er galt als Anhänger der Gegenreformation, die das protestantische Danzig bekämpfte. Bei der Analyse der künstlerischen Effekte der Abbildung betonte die Autorin besonders das Decorum, mit dessen Hilfe die analysierte Abbildung sich von den anderen in dem Werk von Reinhold Curicke befindlichen Abbildungen unterscheidet. Sie ist dabei der Auffassung, dass die damaligen Stadtbehörden auf diese Art und Weise die Rolle betonen wollten, die die Erziehung, das Schulwesen und die Wissenschaft in der Entwicklung von Danzig zu erfüllen hatten. Diese Botschaft wurde auch durch den allegorischen Barockcharakter der Wissenschaft hervorgehoben. Dieses Vorhaben unterscheidet diese Abbildung des Inneren der Bibliothek von den anderen realistischen Abbildungen des Bibliotheksgebäudes, der Stadtteile und in der Nähe von Danzig liegenden Umgebungen.

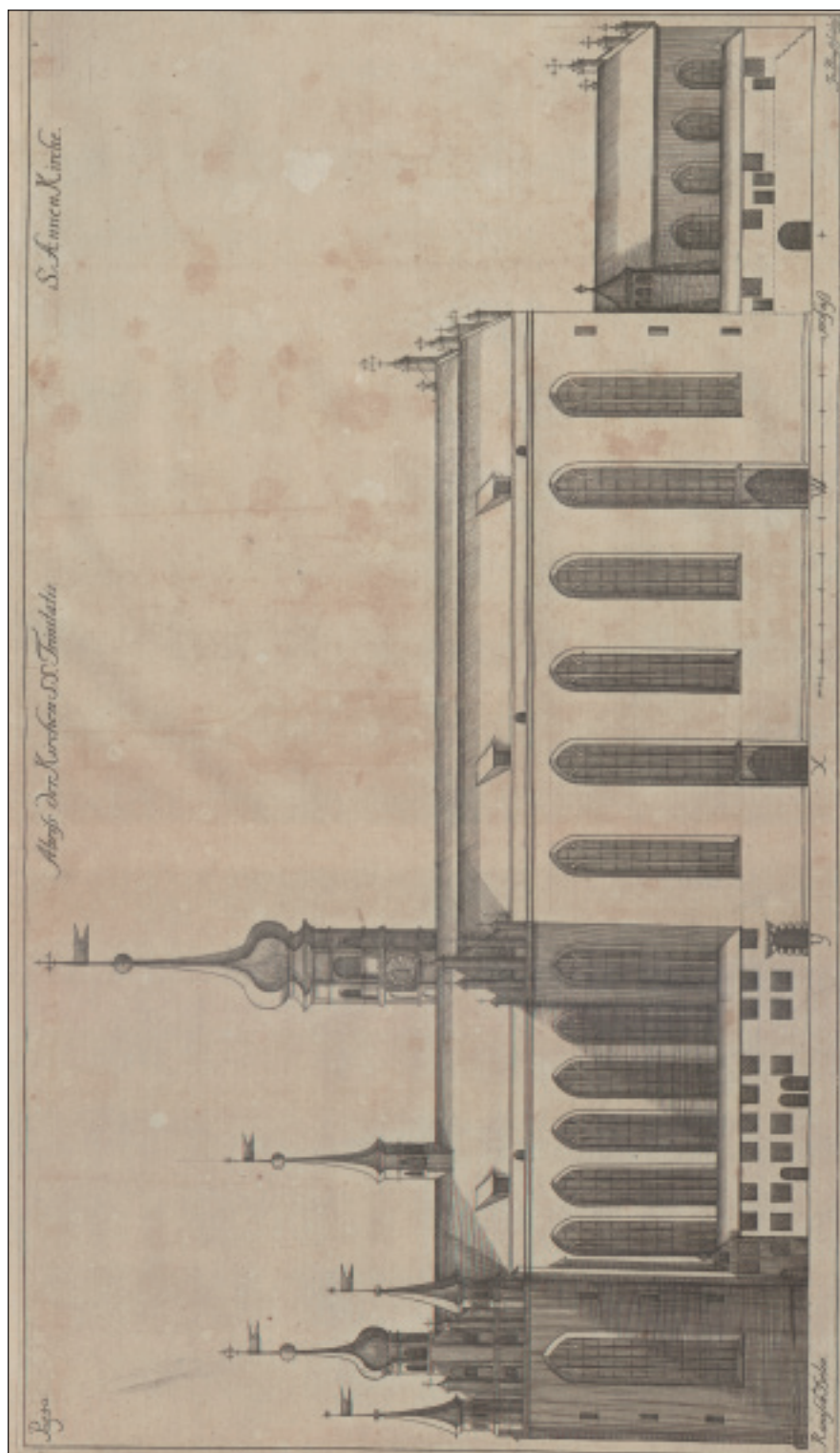
Schlüsselwörter: Bibliothek des Rates der Stadt Danzig, Abbildung des Inneren der Bibliothek des Stadtrates, Andreas Stech (1635–1697), Bild der Wissenschaft aus der Perspektive der Danziger Stadtbehörden

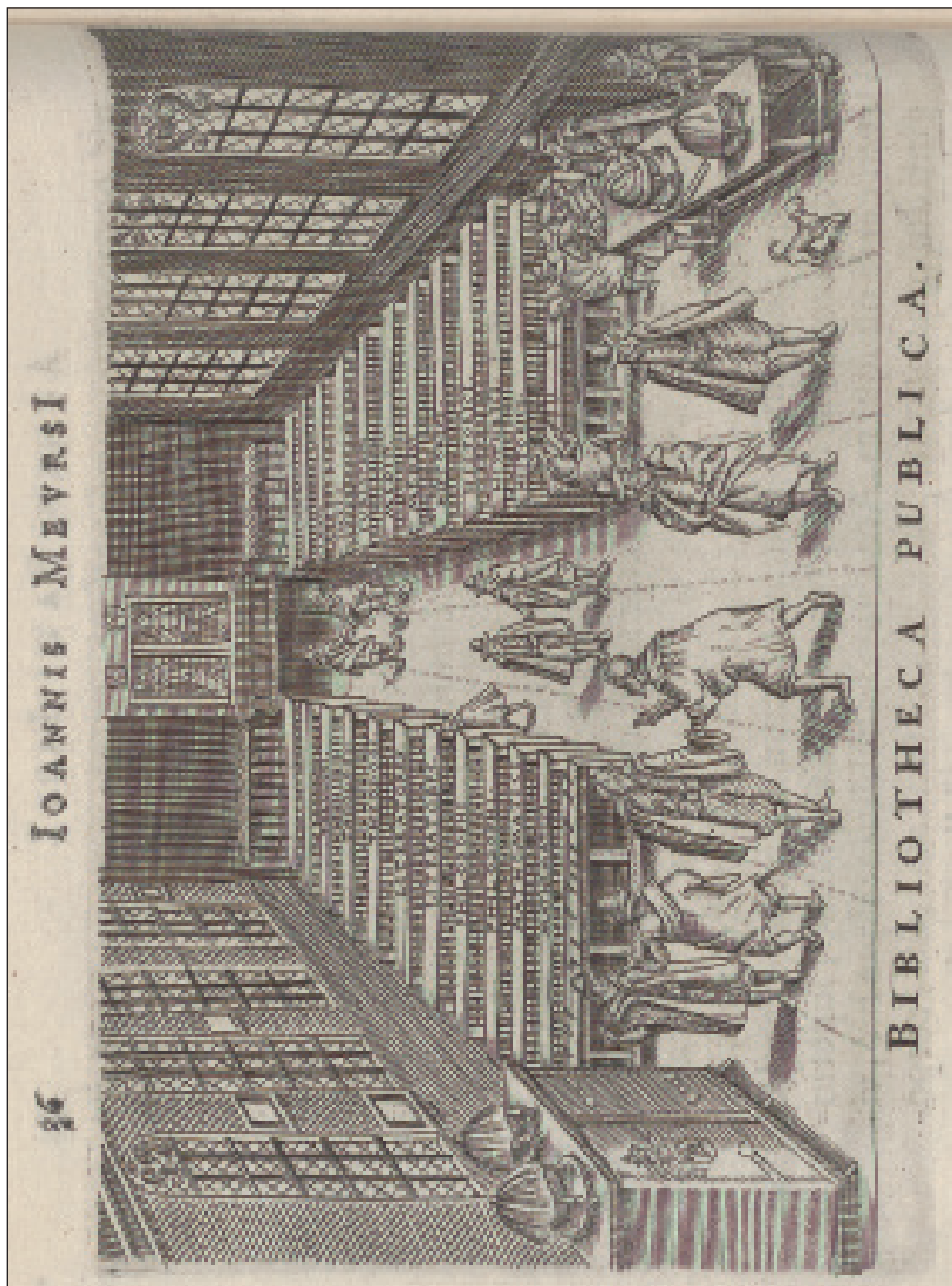
1. Widok zespołu pofranciszkańskiego od południowego zachodu, 1687 rok
Rytownik nieznan, według rysunku Petera Willera, akwaforta
(PAN Biblioteka Gdańska)

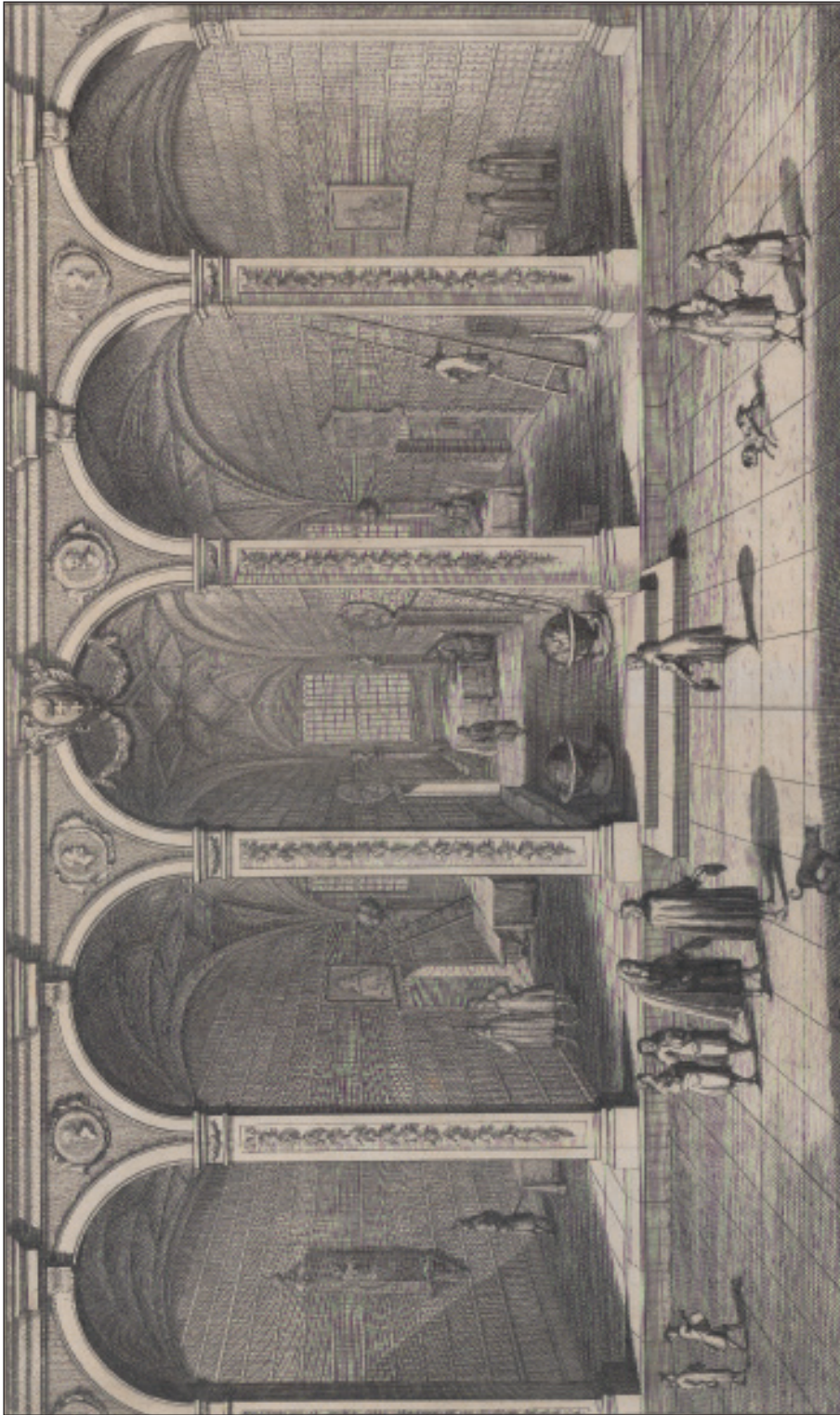
2. Rzut poziomy przyziemia zespołu po franciszkańskiego, 1687 rok
 Rytownik nieznany, według rysunku Petera Willera, akwafora
 (PAN Biblioteka Gdańska)

3. Widok na elewację północną zespołu pofranciszkańskiego z portalem (y), 1695 rok
Rytował Johann Bensheimer według rysunku Bartholomäusa Ramischa, miedzioryt
(PAN Biblioteka Gdańska)

4. Widok wnętrza biblioteki lejcejskiej, 1625 rok
Rytownik nieznanym według Crispina de Passe, akwaforta
(PAN Biblioteka Gdanska)

5. Widok wnętrza Biblioteki Rady Miasta Gdańska, 1687 rok
Rytownik nieznanego rysownika Andreasa Stecha, miedzioryt i akwaforta
(PAN Biblioteka Gdańska)

6. Widok wnętrza Biblioteki Rady Miasta Gdańska, 1687 rok
Hinrich Duwens i Johann z Orunii, szkic tuszem
(PAN Biblioteka Gdańska)

7. Zestawienie wizerunków antycznych popiersi z widoku wnętrza Biblioteki Rady Miasta w Gdańsku z rytowanymi popiersiami: Homera, Pitagorasa, Arystotelesa i Cyncrona

w *Illustrium philosophorum et sapientum effigies ab eor numismatibus extractae, Venetiis 1583*
oraz

Illustrium imagines, ex antiquis marmoribus, nomismatibus, et gemmis expressae: quae exstant Romae..., Antverpiae 1606
(PAN Biblioteka Gdańska)